

1.01
Prejeto 5. 11. 2004

UDK 930(497.4)"1985/2004"

Ervin Dolenc*

Slovensko zgodovinopisje o obdobju 1918-1991 po razpadu Jugoslavije

IZVLEČEK

Že v drugi polovici 80. let je z novim tipom raziskav začela vrsta predvsem mlajših zgodovinarjev pod vplivom modernih socialnih in antropoloških pristopov zahodno-evropskega in ameriškega zgodovinopisja. Del mlajših zgodovinarjev pa je začel z novo, ideološko sproščeno analizo politično in nacionalno občutljivih tem. Tako je bila v 90. letih objavljena vrsta monografij in člankov, ki poleg političnih vprašanj enakovredno obravnavajo tudi gospodarsko problematiko, kulturno zgodovino, vsakdanje življenje, zgodovino idej in samo historiografijo oziroma njeno teorijo.

Ključne besede: zgodovinopisje, Jugoslavija, Slovenija, 20. stoletje

ABSTRACT

SLOVENE HISTORIOGRAPHY OF THE 1918-1991 PERIOD AFTER THE DISINTEGRATION OF YUGOSLAVIA

Already in the second half of the 1980's, several predominantly young historiographers, influenced by modern social and anthropological approaches from western European and American historiography, began a new type of research. Another group of young historiographers started a new, ideologically relaxed analysis of politically and nationally sensitive issues. This resulted in the publication in the 1990's of a series of monographs and papers which, apart from political questions, gave equal consideration to economic issues, cultural history, daily life, history of ideas as well as historiography itself and its theory.

Key words: Historiography, Yugoslavia, Slovenia, 20th century

"Jugoslovanska historiografija kot celota dejansko nikoli ni obstajala. Šlo je za skupek nacionalnih historiografij (zgodovinskih društev po republikah in pokrajinah) z dokaj krhkimi povezavami. Institucionalno je sicer obstajala Zveza zgodovinarjev Jugoslavije, ki je združevala republiška in pokrajinska društva zgodovinarjev." Vendar so bile zveze prekinjene že konec sedemdesetih let 20. stoletja. Prenehal je izhajati skupni Jugoslovanski istorijski časopis (JIČ) in ponovni poskus skupnega dela v letih 1986-1988 je bil kratkotrajen. Tako je v članku z naslovom "Razpad historiografije, ki nikoli ni obstajala" leta 1996 zapisal Božo Repe.¹ Jugo-

* Dr., višji znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1; e-mail: ervin.dolenc@inz.si

¹ Božo Repe: Razpad historiografije, ki nikoli ni obstajala : institucionalne povezave jugoslovanskih zgodovinarjev in skupni projekti. V: Zgodovina za vse, III, 1996, št. 1, str. 69; Darja Mihelič:

slovenske nacionalne historiografije je torej že pred razpadom skupne države družila samo ideologija (marksizem in jugoslovanska skupnost), ves čas pa so sobivali različni nacionalni pogledi na skupno zgodovino, tako da tudi skupnega projekta Zgodovine narodov Jugoslavije² iz petdesetih let 20. stoletja za čas od začetkov nacionalnih gibanj ni bilo mogoče nadaljevati. Nacionalni vidik, najprej v politiki in posledično v zgodovinske pisju, je pretehtal razrednega ponekod že v drugi polovici petdesetih ali vsaj od začetka šestdesetih let 20. stoletja.³ Mogoči so bili le individualni pristopi in sintetični pregledi. Za čas skupne zgodovine po letu 1918 najprej Čulinovičev iz leta 1961,⁴ z drugo svetovno vojno je prvi poskusil Vlado Strugar,⁵ pa potem Petranovič⁶ in Bilandžić.⁷ Od Slovencev imamo osamljen jugoslovanski sintetični poskus Janka Pleterskega *Narodi, Jugoslavija, revolucija* iz leta 1985.

Slovenska historiografija o jugoslovanskem obdobju pred letom 1990 ni bila obsežna, še manj široka.⁸ O obdobju prve jugoslovanske države med obema vojnama je bilo največ novih raziskav objavljenih v sedemdesetih letih,⁹ potem pa je na tem področju vladalo zatišje. Poleg Mikuževega osnovnega političnega pregleda tega časa¹⁰ je bil bolje obdelan še čas neposrednih priprav na ustanovitev skupne jugoslovanske države med prvo svetovno vojno in takoj po njej.¹¹ Obdelani so bili nekateri problemi katoliške politike tega časa,¹² študentsko, ljudskofrontno in sindikalno gibanje, posamezna poglavja iz zgodovine KP,¹³ vendar zgodovinske pisju ni uspelo objaviti niti ene monografije o kakšni politični stranki ali pomembni

Od sobivanja do razhoda: utrinki iz zadnjih dveh desetletij sodelovanja zgodovinarjev druge Jugoslavije. V: Zbornik Janka Pleterskega, Ljubljana 2003, str. 573-596.

² Zgodovina narodov Jugoslavije (ur. Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak), 1. knjiga (do začetka 16. stol.). Ljubljana 1953; 2. knjiga (16.-18. stol.), Ljubljana 1959.

³ Wolfgang Höpken: Zwischen "Klasse" und "Nation": Historiographie und ihre "Meistererzählungen" in Südosteuropa in der Zeit des Sozialismus (1944-1990). *Jahrbücher für Geschichte und Kultur Südosteuropas*, 2, 2000, str. 15-60.

⁴ Ferdo Čulinovič: *Jugoslavija između dva rata*. Zagreb 1961.

⁵ Vlado Strugar: *Jugoslavija 1941-1945*. Beograd 1969.

⁶ Branko Petranovič: *Istorija Jugoslavije 1918-1978*. Beograd 1980; dopolnjena izdaja isti, *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, Beograd 1988.

⁷ Dušan Bilandžić: *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: glavni procesi*. Zagreb 1978; tretja dopolnjena izdaja z dodanim podnaslovom: 1918-1985, Zagreb 1985.

⁸ Celotna bibliografija raziskovalcev (avtorjev) je dostopna na www.cobis.si/bibliografije.

⁹ Izšla je med drugim vrsta monografij: Janko Pleterski, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: politika na domačih tleh med vojno 1914-1918*. Ljubljana 1971; Slavko Kremenšek: *Slovensko študentovsko gibanje 1919-1941*. Ljubljana 1972; Janko Prunk: *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda*. Ljubljana 1977; Momčilo Zečević: *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje*. Maribor 1977; Alenka Nedog: *Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji*. Ljubljana 1978; Miroslav Stiplovšek: *Razmah strokovnega - sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918-1922*. Ljubljana 1979.

¹⁰ Metod Mikuž: *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917-1941*. Ljubljana 1965.

¹¹ Omenjeni monografiji J. Pleterskega in M. Zečevića.

¹² Poleg omenjene Zečevićeve monografije je za ideološko ozadje katoliškega gibanja zelo pomembna monografija Jožka Pirca: *Aleš Ušeničnik in znamenja časov: katoliško gibanje na Slovenskem od konca 19. do srede 20. stoletja*. Ljubljana 1986.

¹³ Največ je o komunističnem gibanju med obema vojnama pisal France Filipič. Njegovi krajši prispevki in referati so zbrani v treh knjigah: *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919-1939*, 1. in 2. knjiga, Ljubljana 1981 ter *Ob razpotjih zgodovine*, Maribor 1994. Pomembni so še zborniki in izdaje dokumentov npr. *Zbornik ob štiridesetletnici ustanovnega kongresa KPS*, Ljubljana 1977; *Viri za zgodovino komunistične stranke na Slovenskem v letih 1919-1921*, Ljubljana 1980; *Razprava o nacionalnem vprašanju v KPJ leta 1923*, (ur. Jurij Perovšek, Janko Pleterski, Janko Prunk) Ljubljana 1990.

politični osebnosti tega obdobja. Še slabše je bilo z gospodarsko in s kulturno zgodovino, kjer je prihajalo samo do parcialnih raziskav tistih problemov, ki so govorili o slabostih Kraljevine Jugoslavije, ter potencialno v prid politiki KP.¹⁴

V osemdesetih letih so se slovenski zgodovinarji začeli spraševati o preživetosti starih vzorcev zgodovinopisja, ki so bili postavljeni po drugi svetovni vojni. Vprašljiva je postala ideološka perspektiva v zgodovinopisju, metodologija in izbor prioritetenih tem raziskovanja. Številne ankete, okrogle mize, posvetovanja in posamezni revijalni članki ali intervjuji so postopoma širili prostor in zgodovinarje osvobajali predvsem samocenzure. Najbolj so odmevale npr. anketa časopisa Naši razgledi "Sodobna zgodovinska zavest" in razprava v krožku Studia humanitatis leta 1983,¹⁵ posvet o problemih marksistične historiografije naslednje leto,¹⁶ intervju Dušana Nečaka s Francem Rozmanom v reviji Borec leta 1985¹⁷ ter okrogla miza "Zgodovinopisje na Slovenskem danes" leta 1986.¹⁸ Prelomni čas leta 1990 pa sta označili dve anketi. Revija Borec je izvedla tematsko ožjo, a najbolj aktualno anketo "Za narodno spravo - konec državljanske vojne?", revija Sodobnost pa je poskušala izpostaviti predvsem problem revizije z naslovom "Kdo koga popravlja, mi zgodovino ali zgodovina nas?".¹⁹ Veliko javnih razprav, ki so se nanašale na zamolčano ali enostransko interpretirano preteklost, so sprožili drugi: sociologi, filozofi, pisatelji..., a so se bili prisiljeni nanje odzivati tudi zgodovinarji. Za zgodovinarje je pomembno polemiko o narodni spravi med drugo svetovno vojno sprtih strani leta 1984 npr. sprožila sociologinja Spomenka Hribar. Ta razprava je odprla največjo tabu temo komunistične zgodovine, poboje po vojni vrnjenih kolaboranstkkih vojaških enot. Že leta 1981 je izšel roman Branka Hofmana "Noč do jutra" in leta 1984 roman Igorja Torkarja "Umiranje na obroke", ki sta problematizirala povojne partijske čistke in zapore na Golem otoku. Posledica te razprave je bila ustanovitev posebne skupine zgodovinarjev in pravnikov konec 80. let, ki je leta 1990 objavila zbornik dokumentov o dachauskih procesih.²⁰

Leta 1991, ob razpadu skupne države, je bilo na slovenskih raziskovalnih inštitucijah okrog 15 zgodovinarjev, ki so se primarno ukvarjali z jugoslovanskim obdobjem slovenske zgodovine, največ z drugo svetovno vojno v Sloveniji. Danes nas je okrog 30, pri čemer se je tudi generacija leta 1991 uveljavljenih zgodovinarjev v veliki meri že zamenjala. Nekaj strokovnjakov, ki raziskujejo to obdobje, je še po muzejih, arhivih, v pokoju ali drugje. Najmočnejša raziskovalna ustanova za obdobje po letu 1918 je Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani, ki sicer raziskuje tudi 19. stoletje (18 raziskovalcev, katerih raziskave segajo tudi v čas po letu 1918). Potem so tu oddelki za zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani (5), na Pedagoški fakulteti v Mariboru (7) in na Fakulteti za humanistične študije v Kopru

¹⁴ Ervin Dolenc: Slovensko zgodovinopisje o času med obema vojnama in kulturna zgodovina. V: Prispevki za novejšo zgodovino, XXXVIII, 1998, št. 1-2, str. 43-57.

¹⁵ Naši razgledi, 1983, št. 1-24; Problemi 1984, št. 12.

¹⁶ Anthropos, 1984, št. 1-2.

¹⁷ Slovensko zgodovinopisje tako in drugače. Borec, 1985, št. 6-7, str. 290-302.

¹⁸ Zgodovinski časopis, 1987, št. 1.

¹⁹ Branko Marušič: Slovensko zgodovinopisje danes. V: Pretoki, 1997, št. 1-2, Dileme zgodovinopisja, Gorica 1997; glej tudi Ervin Dolenc: Uvodno pojasnilo. V: Problemi slovenskega zgodovinopisja o 20. stoletju, Ljubljana 1999, str. 5-6.

²⁰ Dachauski procesi : raziskovalno poročilo z dokumenti. Ljubljana 1990.

(7) ter posamezni inštituti v okviru večjih raziskovalnih organizacij: Inštitut za zgodovinske študije na Znanstveno raziskovalnem središču Republike Slovenije v Kopru (3), Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani (4) in Inštitut za slovensko izseljenstvo pri Znanstveno raziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti (3). Našteto število raziskovalcev ni natančno, temveč so upoštevani tudi raziskovalci, ki se primarno ukvarjajo z drugimi obdobji ali temami (npr. nekaj politologov in sociologov, katerih raziskave so tudi historične), ali z naštetimi ustanovami sodelujejo le kot zunanji sodelavci pri posameznih raziskovalnih projektih.

Poleg štirih starih strokovnih revij (*Zgodovinski časopis*, *Kronika*, *Prispevki za novejšo zgodovino*, *Časopis za zgodovino in narodopisje*) izhajajo tri nove (*Annales*, 1991, *Zgodovina za vse*, 1994, *Studia Historica Slovenica*, 2001). Med zgodovinarske strokovne revije po velikem delu člankov spadajo tudi *Razprave in gradivo* Inštituta za narodnostna vprašanja, ki se ukvarja predvsem z etničnimi manjšinami, in specializirana revija o migracijah oziroma izseljenstvu *Dve domovini - Two Homelands* (1990), ki jo izdaja Inštitut za slovensko izseljenstvo. Novo je tudi Znanstveno raziskovalno središče (1994) oziroma študij zgodovine na Fakulteti za humanistične študije v Kopru (2003), tako da imamo poleg možnosti študija zgodovine na univerzah v Ljubljani in Mariboru zdaj tri visokošolske ustanove te usmeritve. Prevladujejo že mlajši zgodovinarji, ki niso toliko obremenjeni s starimi ideološkimi spori iz časa komunistične diktature. Predvsem se je raziskovalno polje, ki je bilo včasih bistveno bolj omejeno na politično in deloma socialno zgodovino, v primeru vojne tudi vojaško, razširilo. Že v drugi polovici osemdesetih let je z novim tipom raziskav začela vrsta predvsem mlajših zgodovinarjev pod vplivom modernih socialnih in antropoloških pristopov zahodnoevropskega in ameriškega zgodovinopisja.²¹ Del mlajših zgodovinarjev pa je začel z novo, ideološko sproščeno analizo politično in nacionalno občutljivih tem. Tako je bila v 90. letih objavljena vrsta monografij in člankov, ki poleg političnih vprašanj enakovredno obravnavajo tudi gospodarsko problematiko, kulturno zgodovino, vsakdanje življenje, zgodovino idej in samo historiografijo oziroma njeno teorijo. Pozornost zgodovinarjev je skoraj prav tako kot k najpomembnejšim političnim dogajanjem usmerjena tudi k marginalnim in celo nenormalnim ali ekscentričnim pojavom. Opazen je postopen prehod od klasičnih raziskav zaključenih zgodovinskih obdobji k bolj problemskemu preučevanju,²² primerjalnim študijam in raziskovanju določenih segmentov zgodovinskih procesov v daljših časovnih obdobjih. Občutna je prednost, ki jo posameznim zgodovinarjem ponuja obvladovanje vsaj dveh ožjih strokovnih sfer, to je zgodovine v kombinaciji z npr. ekonomijo, pravom, sociologijo, filozofijo, etnologijo ali geografijo. Medtem ko so bile teme in metodologija raziskav prej med temi družboslovnimi vedami ločene, se danes rade interdisciplinarno mešajo in dopolnjujejo.

²¹ Nove poglede na zgodovinopisje, polje raziskovanja in metodologijo je v največji meri v 80. letih uveljavljal tedanji profesor svetovne zgodovine 19. stoletja na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani Peter Vodopivec.

²² Problemom so bila posvečena tudi redna zborovanja slovenskih zgodovinarjev, ki so organizirana vsaki dve leti, in katerih plod je ponavadi tudi tematski zbornik: Razvoj turizma v Sloveniji, Bled 1996; Množične smrti na Slovenskem, Izola 1998; Temeljne prelomnice preteklih tisočletij, Rogla 2000; Regionalni vidiki slovenskega zgodovinopisja, Maribor 2002.

Tako je bilo v 90. letih razmeroma veliko raziskovalne energije posvečene novim temam zgodovinopisja, ki pa večkrat le nadgrajujejo stare klasične pristope, npr. k analizi določenih strankarskih politik (socialni, nacionalni...), k zgodovini bivanjskih in higienskih razmer, k analizi dožemanja določenih zgodovinskih problemov ipd. Z zgodovino in analizo idej, ideologije ter dožemanja sveta se največ ukvarjajo Egon Pelikan,²³ Zvonko Bergant,²⁴ Anka Vidovič Miklavčič,²⁵ Igor Grdina.²⁶ Vsakdanje življenje, kultura bivanja, dožemanje sveta in način življenja običajnega, "malega" človeka oziroma historična antropologija je raziskovalna usmeritev Andreja Studna,²⁷ Marte Verginelle,²⁸ Janeza Cvirna²⁹ in mnogih drugih, saj je ta tematika postala med mlajšimi zgodovinarji razmeroma popularna. Od leta 1994 dvakrat letno izhaja celo posebna revija, ki je posvečena tej tematiki oziroma pristopu (*Zgodovina za vse*). Zanimive so postale teme iz civilnega življenja v času vojne, kot je kulturni utrip mest (Dragan Matić,³⁰ Vlasta Stavbar³¹), preskrba z živili (Bojan Himmelreich³²), prisilne migracije (Petra Svolfjšak³³). Popularne so ženske študije (Sabina Žagar Žnidaršič,³⁴ Mirjam Milharčič Hladnik³⁵, Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše,³⁶ Mateja Jeraj³⁷) in druge kulturne študije (Aleš

²³ Egon Pelikan: Akomodacija ideologije političnega katolicizma na Slovenskem. Maribor 1997.

²⁴ Zvonko Bergant: Slovenski klasični liberalizem : idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891-1921. Ljubljana 2000.

²⁵ Anka Vidovič Miklavčič: Mladina med nacionalizmom in katolicizmom : Mladina med nacionalizmom in katolicizmom : pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalno-unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929-1941 v jugoslovanskem delu Slovenije. Ljubljana 1994.

²⁶ Največji del obsežnega opusa Igorja Grdine je posvečen prav zgodovini idej, občutjem življenja, stereotipom in načinu razmišljanja v posameznih zgodovinskih okoljih, del tega pisanja sega tudi prek leta 1918, vse do danes. Npr. Doživljanje Nemcev in nemške kulture pri slovenskih izobražencih od prosvetljenstva do moderne. V: Zgodovinski časopis, 1993, št. 1, str. 57-67; Bratstvo in enotnost - resničnost in pesnitev. V: Zgodovina za vse, 1996, št. 1, str. 57-68; Madžari in Hrvatje v očeh slovenske literature; Žid v zrcalu slovenske književnosti, oboje v: Podoba tujega v slovenski književnosti: Imagološko berilo. Ljubljana 2002, str. 41-52; Kaj storiti (Prispevek k intelektualni zgodovini slovenskih tridesetih let). V: Slovenci v Evropi (ur. Peter Vodopivec), Ljubljana 2002, str. 145-176.

²⁷ Katarina Kobilica, Andrej Studen: Volja do dela je bogastvo : mikro-zgodovinska študija o ljubljanskem stavbnem podjetniku Matku Curku (1885-1953) in njegovi družini. Ljubljana 1999.

²⁸ Marta Verginella: Poraženi zmagovalci : slovenska pričevanja o osvobodilnem gibanju na Tržaškem. V: Ljudje v vojni, Koper 1995; ista, Vztrajnost habitusov : kler in laiki na istrskem podeželju v 19. in 20. stoletju. V: Historični seminar II, (Glasovi). Ljubljana, 1997, str. 97-106.

²⁹ Janez Cvirn: Alfred Nobel in njegova velika požiralka denarja. V: Zgodovina za vse, 2000, št. 2, str. 5-19; isti, Meščanstvo v Celju po razpadu Avstro-Ogrske. V: Iz zgodovine Celja, 3, Celje 2001, str. 191-216.

³⁰ Dragan Matić: Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno : kulturne in družabne prireditve v sezonah 1913/14 - 1917/18. Ljubljana 1995.

³¹ Vlasta Stavbar: Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1914-1918. Maribor 1998.

³² Bojan Himmelreich: Namesto žemlje črni kruh : organizacija preskrbe z živili v Celju v času obeh svetovnih vojn. Celje 2001.

³³ Petra Svolfjšak: Slovenski begunci v Italiji med prvo svetovno vojno. V: Zgodovinski časopis, 1991, št. 3, str. 429-444; št. 4, str. 607-637; ista, Soča sveta reka : italijanska zasedba slovenskega ozemlja (1915-1917). Ljubljana 2003.

³⁴ Sabina Žnidaršič Žagar: Podoba in pojavnost žensk v območju javnega, od sredine 19. stol. do 2. svetovne vojne. Ljubljana 2002, doktorska disertacija (mentor Peter Vodopivec).

³⁵ Mirjam Milharčič Hladnik: Šolstvo in učiteljice na Slovenskem. Ljubljana 1995. Urednica: Zbrana dela Angele Vode: Spol in upor, Ljubljana 1998; Značaj in usoda, Ljubljana 1999; Spomin in pozaba, Ljubljana 2000.

³⁶ Uredili sta zbornik Splošno žensko društvo 1901-1945: Od dobrih deklet do feministk, Ljubljana 2003; jeseni 2004 je izšel še pomemben zbornik Ženske skozi zgodovino: Zbornik referatov

Gabrič,³⁸ Ervin Dolenc,³⁹ Božo Repe,⁴⁰ Tatjana Hojan,⁴¹ Dragan Potočnik,⁴² Tomaž Pavlin,⁴³ Marjan Drnovšek⁴⁴). Zelo je naraslo zanimanje za regionalne in krajevne pristope, tudi v smislu mikrozgodovinskih študij, prevladuje pa vendarle povečano zanimanje za lokalno tradicijo, ki je velikokrat opravljena amatersko in ne prinaša veliko novega. Z zgodovino, teorijo in samopremislekom (epistemologijo) slovenskega zgodovinskega se ukvarja vedno več zgodovinarjev, ki so sicer primarno strokovnjaki za določena ožja obdobja ali panoge zgodovinskega (Peter Vodopivec,⁴⁵ Vasko Simoniti,⁴⁶ Jera Vodušek Starič,⁴⁷ Oto Luthar,⁴⁸ Dušan Nečak,⁴⁹ Walter Lukan,⁵⁰ Igor Grdina,⁵¹ Božo Repe,⁵² Marta

32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje 2004; tematska (ženska) številka *Zgodovine za vse*, 11/2 (2004) in npr. razprava Boris Mlakar, *Ženska kot objekt in subjekt v okviru protirevolucionarnega tabora na Slovenskem med drugo svetovno vojno*, *Prispevki za novejšo zgodovino*, 2004, št. 1, 39-48.

³⁷ Mateja Jeraj: *Položaj in vloga ženske v Sloveniji (1945-1953)*. Doktorska disertacija, Ljubljana 2003.

³⁸ Aleš Gabrič: *Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945-1952*. V: *Borec*, 43, 1991, št. 7-8-9; isti, *Socialistična kulturna revolucija : slovenska kulturna politika 1953-1962*. Ljubljana 1995; isti, *Preimenovanja krajevnih in uličnih imen v letih 1945-1955*. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 1996, št. 1-2, str. 109-120; isti, *Slovenska kulturnopolitična razhajanja med kulturno ustvarjalnostjo in politično akcijo 1980-1987*. V: *Zgodovinski časopis*, 2002, št. 1-2, str. 199-221; isti, *Problematika kulturne zgodovine*. V: *Teze za razpravo na Okrogli mizi Problemi slovenskega zgodovinskega o 20. stoletju*, (ur. Ervin Dolenc). Ljubljana 1999.

³⁹ Ervin Dolenc: *Kulturni boj : slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918-1929*. Ljubljana 1996; isti, *Turizem v slovenskih hribih in gorah*. V: *Razvoj turizma v Sloveniji* (ur. Franc Rozman, Žarko Lazarevič), Bled 1996; isti, *Bivanjske razmere moje družine*. V: *Kako so stanovali naši predniki : spremembe v bivalni kulturi* (ur. Marko Štepec), Ljubljana 1999. Urednik: Telesna vzgoja in šport v preteklosti. Ljubljana 2003.

⁴⁰ Božo Repe, "Tihotapijo vse, razen ptičjega mleka" : vpliv nakupovalnega turizma na kulturne spremembe in način življenja v Sloveniji po drugi svetovni vojni. V: *Zgodovina za vse*, 5, 1998, št. 2, str. 90-96.

⁴¹ Tatjana Hojan: *Šolski koledar med 1919 in 1929*. V: *Šolska kronika*, 9(33), 2000, št. 2, str. 254-273; ista, *Šolski koledar med 1929 in 1945*. V: *Šolska kronika*, 10(34), 2001, št. 1, str. 7-22; ista, *Slovenska šolska matica in Popotnik 1900-1941*. V: *Šolska kronika*, 10(34), 2001, št. 2, str. 213-235.

⁴² Dragan Potočnik: *Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1918-1941*. Maribor 2003.

⁴³ Tomaž Pavlin: *Športne in telesnovzgojne organizacije v Ljubljani 1918-1941 : Športni klub Ilirija in Akademski športni klub Primorje*. Magistrsko delo, Ljubljana 1998 in njegova druga bibliografija o najrazličnejših vidikih športa.

⁴⁴ Marjan Drnovšek, *Pot slovenskih izseljencev na tuje: od Ljubljane do Ellis Islanda - otoka solza v New Yorku 1880-1924*, Ljubljana 1991; isti, *Usodna privlačnost Amerike: pričevanja izseljencev o prvih stikih z novim svetom*, Ljubljana 1998 ter večji del njegove druge bibliografije.

⁴⁵ Peter Vodopivec: *L'historiographie en Slovenie dans les années 80*. V: *Histoire et pouvoir en Europe médiane, (Aujourd'hui l'Europe)*, (ur. Antoine Marés) Paris 1996, str. 127-138; isti, *L'historiographie Slovenie après 1989*. prav tam, str. 263-272; isti, *Problemi slovenskega zgodovinskega o 20. stoletju*. V: *Teze za razpravo na Okrogli mizi Problemi slovenskega zgodovinskega o 20. stoletju*, (ur. Ervin Dolenc) Ljubljana 1999; isti, *Zgodovinske*. V: *Enciklopedija Slovenije*, 15. Ljubljana 2001, str. 165-172.

⁴⁶ Vasko Simoniti: *Ali obstaja koncept slovenske zgodovine?*. V: *Problemi*, 22 (Ljubljana 1984), št. 12, str. 10-12; isti, *O slovenskem zgodovinskega 1945-1990 ali kako je na zgodovinske vplivalo staranje oblasti*. *Zgodovinski časopis*, 46, 1992, št. 3, str. 387-394.

⁴⁷ Jera Vodušek Starič: *Druga svetovna vojna v Sloveniji : sporna vprašanja v zgodovinskega*, V: *Nova revija*, 15, 1996, št. 169, str. 125-129.

⁴⁸ Oto Luthar je uredil zbornik *Vsi Tukididovi možje : sodobne teorije zgodovinskega*. Ljubljana 1990; isti, *Med kronologijo in fikcijo : strategije historičnega mišljenja*. Ljubljana 1993; isti, *Between reinterpretation and revisionism : rethinking Slovenian historiography of the 1990's*. V: *(Re)writing history : historiography in Southeast Europe after socialism, (Studies on South East Europe, Vol. 4, ur. Ulf Brunnbauer)*. Münster 2004, str. 333-350; ter pretežni del njegove celotne bibliografije.

⁴⁹ Dušan Nečak: *Slovenische Historiographie : das "Projekt einer anderen Geschichte"*. V: *Klio ohne Fesseln? : Historiographie im östlichen Europa nach dem Zusammenbruch des Kommunismus*

Verginella,⁵³ Ervin Dolenc⁵⁴) Na splošno lahko rečemo, da so se nove teme in novi metodološki pristopi v raziskovanju zgodovine dodobra uveljavili, da pa zato klasični seveda niso za odmet, da je "stari dobri pozitivizem" s kritičnim pristopom do virov, analizo in sintezo še v široki uporabi (žal najdemo tudi zgolj deskriptivnega) in da se oba načina raziskovanja večinoma skladno dopolnjujeta.

V gospodarski zgodovini je poleg tradicionalnega pristopa, ki se ukvarja posebej z različnimi gospodarskimi panogami, npr. s kmetom, njegovim finančnim položajem in kmetijstvom nasplah (Žarko Lazarevič⁵⁵), agrarno reformo (Zdenko Čepič⁵⁶), z industrijo (France Kresal,⁵⁷ Jože Prinčič⁵⁸), bančništvom (Žarko Lazarevič, Jože Prinčič⁵⁹), turizmom (Olga Janša Zorn,⁶⁰ Bojan Cvelfar⁶¹) ali z zaključenimi prelomnimi obdobji,⁶² vedno bolj prisoten problemski pristop. V ospredju zanimanja so gospodarske krize,⁶³ modernizacija,⁶⁴ denarne reforme,⁶⁵ odnos do

(ur. Alojz Ivanišević, Andreas Kappeler, Walter Lukan, Arnold Suppan), V: Österreichische Osthefte, 44, Wien 2002, št. 1-2, str. 335-344.

⁵⁰ Walter Lukan: Zur Historiographie in Slowenien nach dem Zerfall Jugoslawiens : ein Kommentar zu Dušan Nečaks "Projekt einer anderen Geschichte". V: Österreichische Osthefte, 44 (2002), št. 1-2, str. 345-362.

⁵¹ Igor Grdina: Poti v zgodovino. Ljubljana 2003.

⁵² Božo Repe: Razpad historiografije, ki nikoli ni obstajala : institucionalne povezave jugoslovanskih zgodovinarjev in skupni projekti. V: Zgodovina za vse, 1996 (3), št. 1, str. 69-78.

⁵³ Marta Verginella: Uso della storia nella Sonderweg slovena. V: Storica, 7 (Roma 2001), št. 19, str. 97-116.

⁵⁴ Ervin Dolenc je uredil publikacijo in vodil okroglo mizo Problemi slovenskega zgodovinopisja o 20. stoletju, Ljubljana, 26. oktober 1999; isti, Slovensko zgodovinopisje o času med obema vojnama in kulturna zgodovina. Prispevki za novejšo zgodovino, 38, 1998, št. 1-2, str. 43-57.

⁵⁵ Žarko Lazarevič: Kmečki dolgovi na Slovenskem : socialno-ekonomski vidiki zadolženosti slovenskih kmetov 1848-1948. Ljubljana 1994.

⁵⁶ Zdenko Čepič: Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji 1945-1948.

⁵⁷ France Kresal: Razvoj industrije v Sloveniji v letih 1918-1941. V: Kronika, 38, 1990, št. 3, str. 134-138; isti, Slovensko podjetništvo v industriji. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 34, 1994, št. 1, str. 57-73; isti, Mezde in plače na Slovenskem od novele obrtnega reda do kolektivnih pogodb 1991. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 35, 1995, št. 1-2, str. 7-23, isti, Gospodarska kriza 1929-1933. V: Gospodarske krize in Slovenci (ur. Neven Borak, Žarko Lazarevič), Ljubljana 1998, str. 19-23 ter pretežni del njegove celotne bibliografije.

⁵⁸ Jože Prinčič: Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu : kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji : 1945-1956. Novo mesto 1992; isti, V začaranem krogu : slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme 1955-1970. Ljubljana 1999; isti, Povojne nacionalizacije v Sloveniji 1945-1963. Novo mesto 1994.

⁵⁹ Žarko Lazarevič, Jože Prinčič: Zgodovina slovenskega bančništva. Ljubljana 2000.

⁶⁰ Olga Janša Zorn: Turizem v Sloveniji v času med obema vojnama. V: Razvoj turizma v Sloveniji (ur. Franc Rozman, Žarko Lazarevič). Bled 1996; ista, Turistična dejavnost na Slovenskem do druge svetovne vojne. V: Pogled v zgodovino slovenskega podjetništva (ur. Jasna Fischer in dr.). Vrhnika 1998.

⁶¹ Bojan Cvelfar: Knjiga gostov Zdravilišča Rogaška Slatina. Celje 2002; isti, 700-letnica nadžupnije Sv. Križ Rogaška Slatina. Rogaška Slatina 2004.

⁶² Jože Šorn: Slovensko gospodarstvo v poprevratnih letih 1919-1924. Ljubljana 1997.

⁶³ Gospodarske krize in Slovenci (ur. Neven Borak, Žarko Lazarevič). Ljubljana 1999.

⁶⁴ Jože Prinčič: Mesto Slovenije v procesu industrializacije federativne Jugoslavije 1945-1956. V: Slovenci in država : zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU od 9. do 11. novembra 1994. Razprave 17. Ljubljana 1995; France Kresal: Slovensko podjetništvo v industriji. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 34, 1994, št. 1, str. 57-73; isti, Sto let razvoja kolektivnih pogodb na Slovenskem. Prispevki za novejšo zgodovino, 37, 1997, št. 2, str. 65-78; Žarko Lazarevič: Podjetništvo v slovenskem kmetijstvu : razpotja med individualnim in kolektivnim podjetništvom v kmetijstvu od zemljiške odveze do druge svetovne vojne. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 34, 1994, št. 1, str. 45-55; isti, Slovenska gospodarska prilaganja v dvajsetem stoletju : iz agrarne družbe v industrijsko. V: Borec, 46, 1995, št.

denarja,⁶⁶ socialna politika,⁶⁷ gospodarski koncepti.⁶⁸ Zlasti na pobudo Žarka Lazarevića in Nevena Boraka je bilo o teh temah organizirano nekaj simpozijev in izdanih nekaj tehtnih zbornikov, ki so povezali raziskave zgodovinarjev in ekonomistov.⁶⁹

Toda ključna za razumevanje odnosov znotraj Jugoslavije in tudi širše je še vedno politična zgodovina, vključno s kulturno in gospodarsko politiko. Prav v politični zgodovini je v devetdesetih letih 20. stoletja seveda prišlo do največjih preinterpretacij tega časa. Prelom v slovenskem zgodovinsko-pedagoškem pogledu na Jugoslavijo pomeni referat profesorja ljubljanske univerze Vasilija Melika na zborovanju slovenskih zgodovinarjev leta 1988. Profesor Melik je prvi javno podvomil o nujnosti vključevanja Slovencev v Jugoslavijo kot edini možnosti preživetja leta 1918.⁷⁰ Kljub nekaterim zgodovinarjem, ki nikoli niso bili naklonjeni jugoslovanski skupnosti in so se s simpatijami ozirali predvsem v avstrijske čase pred letom 1918 (večinoma so bili taki pogledi prisotni med strokovnjaki za 19. stoletje), še nihče, vključno z Melikom, ni javno utemeljil teze, da je bilo 73-letno bivanje Slovencev v jugoslovanski državi zgodovinska napaka. Pač pa je Vasilij Melik na kolokviju z naslovom "*Jugoslavija - zgodovinska nuja ali zgodovinska zmota*" leta 1993 utemeljeval le tezo o zmoti pri samem procesu združevanja s Kraljevino Srbijo 1. decembra 1918. "V proglas zedinjenja Srbije in Države Slovencev, Hrvatov in Srbov v Kraljestvo SHS 1. decembra 1918 v Beogradu niso sprejeli stališč, ki jih je zagrebški Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov dal svoji delegaciji na pot, tako da je ta način združitve pomenil svojevrstno prevaro in nikakor ni ustrezal večini Slovencev in Hrvatov. Kraljestvo SHS, Jugoslavija, v kakršno smo prišli, je bila torej za nas zgodovinska zmota. Zmota je bila v tem, da si take Jugoslavije nismo ne želeli ne predstavljali."⁷¹ Čeprav se večina raziskovalcev tega obdobja strinja, da je bil prvodecembrski akt neke vrste poraz in pogojno tudi prevara zagrebške delegacije, ter da so se porazi "prečanov" proti Srbijancem vrstili še naprej, Melikova ocena o zgodovinski zmoti vendarle ni bila splošno sprejeta. V grobem v slovenskem zgodovinsko-pedagoškem pogledu še vedno velja stara ocena slovenskega bivanja v prvi Jugoslaviji, ki jo je konec tega obdobja podal Anton Korošec, namreč: "Najslabša Jugoslavija je za Slovence najboljša

529-531, str. 357-367; isti, Oris razvoja slovenskega bančništva. V: Prispjevki za novejšo zgodovino, 39, 1999, št. 2, str. 75-90; isti, Razkorak med razvitimi in nerazvitimi - zaviralni dejavnik modernizacije Jugoslavije? V: Prispjevki za novejšo zgodovino, 42, 2002, št. 2. Modernizacijski procesi v slovenskem gospodarstvu v 20. stoletju (ur. Lazarević, Borak), str. 77-88.

⁶⁵ Neven Borak: Denarne reforme. Ljubljana 1998.

⁶⁶ Andrej Pančur: V pričakovanju stabilnega denarnega sistema. Celje 2003.

⁶⁷ France Kresal: Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji : od liberalizma do druge svetovne vojne. Ljubljana 1998.

⁶⁸ Od kapitalizma do kapitalizma : izbrane zamisli o razvoju slovenskega gospodarstva v 20. stoletju (ur. Borak, Lazarević, Prinčič). Ljubljana 1997.

⁶⁹ Prevrati in slovensko gospodarstvo v XX. stoletju (ur. Borak, Lazarević). Ljubljana 1996; Gospodarske krize in Slovenci (ur. Borak, Lazarević). Ljubljana 1999.

⁷⁰ Vasilij Melik, Leto 1918 v slovenski zgodovini (referat na 24. zborovanju slovenskih zgodovinarjev na Ptuj od 28. do 30. septembra 1988, Zgodovinski časopis, 42, Ljubljana 1988, št. 4, str. 525-532.

⁷¹ Vasilij Melik, Jugoslavija - zgodovinska zmota ali nuja? (referat na kolokviju Jugoslavija - zgodovinska nuja ali zgodovinska zmota, Maribor, 19. 1. 1993), Časopis za zgodovino in narodopisje, 65 Maribor 1994, št. 1, str. 52.

rešitev. Izbire nimamo!"⁷²

Melikov poseg pomeni čisto preinterpretacijo nekega dogajanja na podlagi znanih dejstev in virov. Nove temeljne raziskave iz politične zgodovine prve Jugoslavije pa niso zgolj preinterpretacija, temveč s pritegnitvijo novih virov in analizo novih tem poglobljajo znanje o doslej prezrtih in zanemarjenih problemih. S tem pa celotno sliko dogajanja in razmerij v tem času seveda tudi spreminjajo, preinterpretirajo ali, če hočete, revidirajo. Bojan Balkovec s knjigo *Prva slovenska vlada 1918-1921* (1992) analizira delovanje Narodne, pozneje Deželne vlade v Ljubljani v času neposredno po razpadu habsburške monarhije in v prvih letih jugoslovanske države. Naslov polemizira z v komunizmu uveljavljeno interpretacijo, da je bila prva slovenska vlada imenovana šele ob koncu druge svetovne vojne, 5. maja 1945 v Ajdovščini. Veliko ideološko raznolikost in zmedo v tridesetih letih je s podrobno analizo mladinskih gibanj in organizacij v veliki meri razčistila Anka Vidovič Miklavčič (1994).⁷³ Knjiga Jurija Perovška *Liberalizem in vprašanje slovenstva* (1996) analizira nacionalno politiko slovenskih liberalnih strank do leta 1929 in popravlja dotlej posplošeno podobo, da je bila ta zgolj unitaristična. Knjiga istega avtorja, *Slovenska osamosvojitve v letu 1918* (1998), dokazuje samostojnost odločanja, upravljanja in mednarodnega komuniciranja Narodne vlade v Ljubljani novembra 1918, kljub njeni formalni vključenosti v Državo SHS in podrejenosti Narodnemu svetu SHS v Zagrebu. Knjiga Ervina Dolenca *Kulturni boj: Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS* (1996) analizira kulturno politiko slovenskih strank v dvajsetih letih in za razliko od starih interpretacij, ki so imele za primarni konflikt tedanje družbe razredni boj, daje večji pomen kulturnemu boju med liberalizmom in katolicizmom. Knjiga Miroslava Stiplovska *Slovenski parlamentarizem 1927-1929* (2000) govori o slovenskih prizadevanjih za politično avtonomijo v prvi jugoslovanski državi, predvsem o izkušnjah z oblastnimi samoupravami, ki so bile v mnogočem drugačne od drugih oblasti v državi. Knjiga Egona Pelikana *Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom* (2002) na podlagi bogate zbirke novih arhivov bistveno dopolnjuje podobo nacionalnih bojov Slovencev in Hrvatov v Italiji. V obdobje Jugoslavije pa seže tudi knjiga Darka Friša, ki se sicer ukvarja z odnosom *Ameriški Slovenci in katoliška cerkev 1871-1924* (Celovec 1995).

V splošnem pogledu na novosti slovenskega zgodovinopisja za obdobje med obema vojnama lahko zaključimo, da se perspektiva na prvo jugoslovansko državo ni zelo radikalno spremenila, da je v marsičem poglobljena in da je sprostitev od komunistične ideologije prinesla nekoliko bolj uravnotežene ocene zlasti o politični in gospodarski, deloma pa tudi o kulturni zgodovini.

⁷² Koroščeva izjava je zabeležena v Ruda Jurčec: *Skozi luči in sence*, III. Buenos Aires 1969, str. 293. Poskus preinterpretacije prehoda v novo državo je bil tudi članek Vlaste Stavbar, ki je z analizo izjav v podporo Majniški deklaraciji dokazovala, da je bila habsburška klavzula v teh izjavah pogostejša tudi po marcu 1918, ko naj bi po temeljni študiji Janka Pleterskega, Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, ta element v deklaracijskem gibanju prenehal. Pleterski je v odgovoru popravljaj površnost Stavbarjeve pri branju njegovega dela, med drugim tudi to, da je prvo študijo tega gradiva objavil Lojze Ude in Stavbarjeva torej polemizira z njim, ter zaključil z umestitvijo habsburške klavzule kot nebitvene v celotnem kontekstu dogajanja. Vlasta Stavbar: *Izjave v podporo Majniške deklaracije*, 1-3. V: *Zgodovinski časopis*, 46, 1992, št. 3, 4, str. 357-381, 497-507; 47, 1993, št.1, str. 99-106; Janko Pleterski: *Zapis ob razpravi o izjavah za Majniško deklaracijo*. V: *Zgodovinski časopis*, 47, 1993, št. 4, str. 569-572.

⁷³ Glej opombo 25.

Največje in za javnost najbolj pretresljive preinterpretacije so se zgodile seveda pri preučevanju in pisanju o drugi svetovni vojni na Slovenskem. To je tema, ki je še zelo aktualna in na katero pogledi so še zelo različni v slovenski politiki, v politični publicistiki in posredno tudi v zgodovino pisju, čeprav je tu razlik bistveno manj kot

v politiki. O poplavi polemik in različnih pisanj o drugi svetovni vojni na Slovenskem je Boris Mlakar v nekem intervjuju uporabil prisposodbo, da so zgodovino zamenjali za samopostrežbo, iz katere si vsak lahko vzame tisto, kar potrebuje za utemeljitev svojega pogleda, svoje resnice.⁷⁴ Žal to deloma velja tudi za nekatere zgodovinarje.

Največ novosti so prinesle raziskave treh avtorjev. Jerca Vodušek Starič je leta 1992 z monografijo *Prevzem oblasti 1944-1946* najbolj radikalno posegla v ustaljeno interpretacijo, ki je v povojnem obdobju sicer glede na dnevno politične potrebe nihala med poudarjanjem osvobodilne vojne in revolucije. Novost njenega pristopa je bila v kritični obravnavi revolucionarnih postopkov prevzema oblasti v Sloveniji, kjer so komunisti iz medvojnne koalicije postopoma in zelo avtentično vzpostavili diktaturo.⁷⁵ Odprla je tudi novo temo v problematiki vojnega dogajanja s preučevanjem aktivnosti liberalnih politikov med vojno, ki se niso pridružili Osvobodilni fronti oziroma partizanom, niso kolaborirali z okupatorji pač pa so sodelovali z britanskimi tajnimi vojaškimi službami, kar je bil po vojni njihov glavni greh.⁷⁶

Bojan Godeša je neobremenjen pristop k analizi partijske politike pokazal že z razpravama *Priprave na revolucijo ali NOB?* in *Prispevek k poznavanju Dolomitske izjave*⁷⁷ leta 1991. S posameznimi razpravami je na novo osvetlil predvsem mednarodni in jugoslovanski vidik medvojnega političnega dogajanja v Sloveniji in s tem pomembno dopolnil dotakratno zadržanost slovenskega zgodovino pisja o drugi svetovni vojni zgolj v domače razmere. Celoten kontekst političnega dogajanja in propagandne vojne je spremenil s knjigo *Kdor ni z nami, je proti nam: Slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom* leta 1995.

Boris Mlakar pa je z nekoč edino možnim pozitivističnim pristopom k problematiki protirevolucionarnih skupin in kolaboracionističnih vojaških enot pomembno prispeval k mnogo bolj kompleksni sliki razmer in razmerij med sprtimi stranmi. Zaradi občutljivosti teme je z mednarodnimi primerjavami in dobro

⁷⁴ Dnevnik, 27. 5. 1995. Ranka Ivelja: Boris Mlakar: Zgodovino so zamenjali za samopostrežbo : mag. Boris Mlakar o rabi in zlorabi zgodovine in medvojnem dogajanju, o katerem je moč popolnoma zanesljivo reči le to, da ni črno-belo...

⁷⁵ Glej še razprave Jera Vodušek Starič: Ozadje sodnih procesov v Sloveniji v prvem povojnem letu. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 32, 1992, št. 1-2, str. 139-154; ista, *Prevzem oblasti po vojni in vloga Ozne - obračun*. V: *Slovenija v letu 1945 : zbornik referatov z mednarodnega znanstvenega posveta Slovenija v letu 1945*, 27. in 28. septembra 1995 v Ljubljani (ur. Aleš Gabrič). Ljubljana 1996, str. 93-110

⁷⁶ Jera Vodušek Starič: "Dosje" Mačkovšek, (Viri, št. 7). Ljubljana 1994; ista, *Liberalni patriotizem in intransigenca leta 1941*. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 41, 2001, št. 2, str. 59-76; ista, *Slovenski špijoni in SOE : 1938-1942*. Ljubljana 2002.

⁷⁷ Bojan Godeša: *Priprave na revolucijo ali NOB?* V: *Slovenski upor 1941 : Osvobodilna fronta slovenskega naroda pred pol stoletja : zbornik referatov na znanstvenem posvetu v dneih 23. in 24. maja 1991 v Ljubljani*. Ljubljana 1991, str. 69-85; isti, *Prispevek k poznavanju Dolomitske izjave*. *Nova revija*, 10, 1991, št. 105-106, str. 266-273, št. 107, str. 455-460, št. 108, str. 592-608.

utemeljenimi vzročnimi povezavami prejšnji apriori negativen odnos do protirevolucije pokazal veliko bolj interaktivno z OF. Z raznimi članki in intervjuji je delovanje protirevolucije postopoma pripeljal do objektivnejšega prikaza⁷⁸ ter zaključil z obsežno monografijo o slovenskem domobranstvu (2003).⁷⁹ Vsi trije skupaj so črno-belo sliko odnosa osvobodilni boj - kolaboracija razširili z, za razumevanje dogajanj zelo pomembnim, revolucionarnim terorjem leta 1942, državljansko vojno v Ljubljanski pokrajini in mednarodnim kontekstom dogajanj v Sloveniji, nihče pa ne zanika ali zagovarja kolaboracije protipartizanskih sil.

Zanimivo, da kompleksnejšemu pristopu k politični problematiki druge svetovne vojne na Slovenskem najbolj nasprotujejo nekateri zgodovinarji, ki se raziskovalno ne ukvarjajo primarno s to tematiko. Janko Pleterski npr. poudarja absolutno krivdo kolaboracije (zavezništva s fašizmom, posrednega sodelovanja pri holokavstu in izdajstva domovine), ki je nikakršna obramba pred revolucijo ne more opravičiti. Po njegovem so pojmi osvobodilni boj in revolucija na eni strani ter kolaboracija in protirevolucija na drugi, tesno prepleteni in neločljivi. Pristajanje na pojem državljanske vojne naj bi kolaboracijo deloma opravičevalo, zato je po njegovem nedopustno.⁸⁰ V tej kritiki se Pleterskemu v grobem pridružuje tudi Oto Luthar, ki zavrača vsako relativizacijo oziroma porazdelitev krivde, tudi na račun objektivnejšega prikaza medvojnih razmer in odnosov. Zanj je oznaka "protirevolucionarni tabor" kot najmanjši skupni imenovalc za nasprotnike OF nedopustna relativizacija.⁸¹ Božo Repe pa se izogiba uporabi pojma državljanska vojna, a vendarle priznava medsebojne spopade in

⁷⁸ Boris Mlakar: Za narodno spravo - konec državljanske vojne? V: Borec, 42, 1990, št. 5-7, str. 582-583; isti, Epuracija in povojne žrtve v Zahodni Evropi. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 36, 1996, št. 1-2, str. 201-215; isti, Problematika nasprotnikov partizanstva med drugo svetovno vojno. V: Preteklost sodobnosti : izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine (ur. Zdenko Čepič). Ljubljana 1999, str. 109-118; isti, Upor ali kolaboracija - resnična dilema? V: Prispevki za novejšo zgodovino, 41, 2001, št. 2, str. 113-122; isti, Domobranstvo, njegov nastanek in konec v evropskih primerjavah. V: Zgodovina v šoli, 12, 2003, št. 3-4, str. 9-15.

⁷⁹ Boris Mlakar: Slovensko domobranstvo 1943-1945 : ustanovitev, organizacija, idejno ozadje. Ljubljana 2003.

⁸⁰ Janko Pleterski: Senca ajdovskega gradca. Ljubljana 1993 isti, Odgovor na anketo o spravi. Borec, 42, 1990, št. 5-7, str. 9-18; isti, Revizija zgodovine. Sodobnost, 38, 1990, str. 19-27; isti, Problemi součinkovanja narodne in socialne revolucije v nastopu Osvobodilne fronte in pojavov anti-komunizma. V: Slovenski upor 1941, str. 55-90; isti, O soslednosti novejšje zgodovine Slovencev : nekaj pripomb ob in k posvetu "Slovenci in leto 1941". V: Prispevki za novejšo zgodovino, 43, 2003, št. 1, str. 103-124. Po posvetu Zgodovinopisje v državah naslednicah SFRJ 1991-2003, 18. in 19. marca 2004, na katerem je bil prebran ta referat, je izšla še pomembna kritika monografije Borisa Mlakarja Slovensko domobranstvo 1943-1945: Janko Pleterski: "Manjše zlo" vnovič odmerjati ali (re)interpretacija zgodovine (Nekaj razmislekov ob knjigi Borisa Mlakarja Slovensko domobranstvo). V: Prispevki za novejšo zgodovino, 44, 2004, št. 1, str. 143-156.

⁸¹ Breda Luthar, Oto Luthar: Kolonizacija spomina : politika in tekstualnost domobrantskih spomenikov po letu 1991. V: Zbornik Janka Pleterskega (ur. Oto Luthar, Jurij Perovšek). Ljubljana 2003, str. 647-650. Oto Luthar gre v neposrednem obtoževanju nosilcev "revizionizma" dogajanj med drugo svetovno vojno na Slovenskem najdlje: "Začeli so (številni zgodovinarji, novinarji in politiki) ekstenzivno uporabljati izraz 'državljanska vojna' namesto izraza 'okupacija' in izenačevati evropsko odporniško gibanje s komunizmom. Pri tem se izrazu 'odpornišstvo' konstantno izogibajo in ga nadomeščajo z izrazom 'revolucionarni teror', ki naj bi prisilil domobrnce v kolaboracijo z okupatorji." Vendar ne navaja konkretnih virov take revizije. Glej Oto Luthar: Between reinterpretation and revisionism : Rethinking Slovenian historiography of the 1990s. V: (Re)writing history : Historiography in Southeast Europe after socialism, (ur. Ulf Brunnbauer). Studies on South East Europe 4. Münster 2004, str. 342-343.

soodgovornost OF za organizacijo odpora proti njej.⁸² Zdi se, da je pri kritikah preinterpretacije primarnega pomena politični kontekst interpretacije, težnja k vzročnemu razumevanju zapletenega dogajanja pa sekundarna. Na to kaže tudi ponavljajoči se očitek teh kritikov, da nova interpretacija pomaga pri ustvarjanju novih mitov desnega pola slovenske politike in zagovornikov protikomunizma.

Najpomembnejši raziskovalec druge svetovne vojne na Slovenskem, pokojni Tone Ferenc (1927-2003) se je v devetdesetih letih posvetil predvsem izdajam arhivskih virov.⁸³ Svoj najobsežnejši in hkrati tudi najbolj politično občutljiv projekt o razvoju "ljudske oblasti" je v devetdesetih letih sredi dela, po treh knjigah, opustil.⁸⁴ V svojih starejših delih se je v glavnem izogibal ideološkim interpretacijam ter se osredotočal predvsem na faktografijo. Njegova dela o okupacijskih sistemih ali raznarodovalni politiki okupatorjev bodo ohranila trajno vrednost. V devetdesetih se je ukvarjal tudi s problematiko, ki prej ni bila politično oportuna, npr. s podrobnim popisom obračuna s četniki in vaškimi stražarji po kapitulaciji Italije jeseni 1943.⁸⁵

Med specialisti za ta kompleksni čas se z nasiljem in vojaško problematiko druge svetovne vojne ukvarja Damijan Guštin,⁸⁶ s politiko in organizacijo KP Vida Deželak Barič,⁸⁷ s katoliško cerkvijo med vojno pa France Martin Dolinar in Tamara Griesser Pečar.⁸⁸

Zelo pomemben raziskovalni projekt štetja smrtnih žrtev druge svetovne vojne na ozemlju današnje Republike Slovenije je leta 1997 začel Inštitut za novejšo zgodovino. Projekt s sistematičnim pregledom arhivov in literature počasi zaključuje prvo etapo štetja, ki je bistveno popravilo starejše ocene o žrtvah in število povečalo za več kot tretjino. Z obdelavo podatkov, vsaka žrtev ima 20 podatkovnih kategorij, bo mogoče določiti smrtno žrtve, ki jih je povzročila vsaka od vpletenih strani (teh je bilo vsaj 8), in analizirati udeležbo vseh mogočih kategorij prebivalstva, regij ipd.⁸⁹

Raziskovanje politične zgodovine po letu 1945 se je tako rekoč začelo šele v

⁸² Božo Repe: *Sodobna zgodovina : zgodovina za 4. letnik gimnazij*. Modrijan, Ljubljana 1998, str. 158-161; isti, *Rdeča Slovenija : tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana 2003, str. 235.

⁸³ Tone Ferenc: "Ubija se premalo": obsojeni na smrt, talci, ustreljeni v Ljubljanski pokrajini 1941-1943 : dokumenti. Ljubljana 1999 (tudi v italijanščini in angleščini); isti, *Rab - Arbe - Arbissima : konfinacije, racije in internacije v Ljubljanski pokrajini 1941-1943 : dokumenti* (tudi v italijanščini in angleščini). Ljubljana 2000; isti, "Gospod Visoki Komisar pravi..." : sosvet za Ljubljansko pokrajino : dokumenti. Ljubljana 2001; isti, *Zbor odposlancev slovenskega naroda 1943 : dokumenti*. Kočevje 2003.

⁸⁴ Tone Ferenc: *Ljudska oblast na Slovenskem 1941-1945, 1 : Država v državi*. Ljubljana 1987; 2: *Narod si bo pisal sodbo sam*. Ljubljana 1985; 3: *Mi volimo*. Ljubljana 1991. Avtor je do zaključka načrtoval 5 knjig.

⁸⁵ Tone Ferenc: *Dies irae : četniki, vaški stražarji in njihova usoda jeseni 1943*. Ljubljana 2002.

⁸⁶ Damijan Guštin: *Prebivalstvo Slovenije v okupatorjevih zaporih : vloga zaporov v okupacijski politiki, položaj jetnikov in raznolikost razmer v položaju političnih jetnikov in kriminalcev*. Doktorska disertacija. Ljubljana 1998; glej še celotno bibliografijo razprav, člankov in samostojnih publikacij.

⁸⁷ Vida Deželak-Barič: *Organizacijsko vprašanje Komunistične partije Slovenije 1941-1945*. Doktorska disertacija. Ljubljana 1999; glej tudi celotno bibliografijo razprav, člankov in samostojnih publikacij.

⁸⁸ Tamara Griesser-Pečar, France M. Dolinar: *Rožmanov proces*. Ljubljana 1996 in druga bibliografija obeh avtorjev, predvsem Griesser-Pečarjeve.

⁸⁹ Bojan Godeša, Boris Mlakar, Mojca Šorn, Tadeja Tomišek Rihtar: *Žrtve druge svetovne vojne v Sloveniji*. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 42, 2002, št. 1, str. 121-130.

devetdesetih letih.⁹⁰ Doslej je razmeroma dobro obdelano obdobje do druge polovice petdesetih let. Notranjepolitično zgodovino v štiridesetih in petdesetih letih so obdelali predvsem Jerca Vodušek Starič,⁹¹ Aleš Gabrič,⁹² Mateja Režek,⁹³ in Milko Mikola.⁹⁴ Zunanjepolitično problematiko, predvsem mejne in obmejne probleme ter mednarodno sodelovanje, so raziskovali zlasti Dušan Nečak,⁹⁵ Nevenka Troha,⁹⁶ Sandi Vovk,⁹⁷ Gorazd Bajc⁹⁸ in Samo Kristen.⁹⁹ Gospodarska zgodovina v drugi Jugoslaviji pa je domena Jožeta Prinčiča in Zdenka Čepiča.¹⁰⁰ Obdelana so tudi določena vprašanja v šestdesetih in osemdesetih letih. Največ je na teh vprašanih delal Božo Repe, deloma Aleš Gabrič.¹⁰¹ Nekakšno dopolnilo, bolj historiografskim preglednim prikazom kot temeljnim raziskavam povojne zgodovine, predvsem v kontekstu postavitve stalne razstave Muzeja za novejšo zgodovino o slovenski zgodovini v 20. stoletju, je bila organizacija razstave "Temna stran meseca" in obsežnega kataloga s tehtnimi prispevki strokovnjakov. Razstava naj bi dopolnila deloma zamolčano in prezrto represivno stran komunističnega režima po vojni.¹⁰²

Ob deseti obletnici usodnih dogodkov leta 1991 so bili organizirani trije zgodovinski simpoziji, na podlagi katerih so pozneje izšli zborniki. Trije zborniki z analizami in pričevanji neposredno udeleženih obravnavajo politične in vojaške

⁹⁰ Edina znanstvena monografija, ki je bila o tem obdobju, izdana pred letom 1991: Jerca Vodušek Starič: *Začetki samoupravljanja v Sloveniji 1949-1953*. Maribor 1983.

⁹¹ Jerca Vodušek Starič: *Prevzem oblasti 1944-1946*. Ljubljana 1992.

⁹² Aleš Gabrič: *Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945-1952*. V: *Borec*, 43, 1991, št. 7-8-9; isti, *Socialistična kulturna revolucija : slovenska kulturna politika 1953-1962*. Ljubljana 1995.

⁹³ Mateja Režek: *Politične spremembe v Sloveniji v desetletju po sporu z Informbirojem*. Doktorska disertacija. Ljubljana 1999; ista, *Država in katoliška cerkev v Jugoslaviji 1945-1966*. V: *Država in cerkev : izbrani zgodovinski in pravni vidiki*. Ljubljana 2002 in večina bibliografije.

⁹⁴ Milko Mikola: *Zaplembe premoženja v Sloveniji 1943-1952*, Celje 1999.

⁹⁵ Dušan Nečak: *Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni*. Ljubljana 1982; isti, *Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki 1945-1976 : osnutek za politično zgodovino*. Ljubljana 1985; isti, *Obisk preteklosti*. Ljubljana 1992; isti, *Avstrijska legija, II*. Maribor 1995; isti, *Hallsteinova doktrina in Jugoslavija : Tito med Zvezno republiko Nemčijo in Nemško demokratično republiko*. Ljubljana 2002; "Nemci" na Slovenskem 1941-1955 : izsledki projekta (ur. Dušan Nečak). Ljubljana 1998, ter celotna bibliografija.

⁹⁶ Nevenka Troha: *Politika slovensko-italijanskega bratstva : Slovansko-italijanska antifašistična unija v coni A Julijske krajine v času od osvoboditve do uveljavitve mirovne pogodbe*. Ljubljana 1998; ista, *Komu Trst : Slovenci in Italijani med dvema državama*. Ljubljana 1999 in večina bibliografije.

⁹⁷ Sandi Vovk: *Istra v Trstu: naselitev istrskih in dalmatinskih ezulov in nacionalna bonifikacija na Tržaškem 1945-1966*. Koper, Trst 2003.

⁹⁸ Gorazd Bajc, *Iz nevidnega na plan: slovenski primorski liberalni narodnjaki v emigraciji med drugo svetovno vojno in ozadje britanskih misij v Sloveniji*. Koper 2002.

⁹⁹ Samo Kristen: *Proces jugoslovanske razmejnitve z Italijo v luči diplomatske korespondence jugoslovanskih ambasad v Londonu, Washingtonu, Rimu, Parizu in Moskvi : Medvojna zavezniška ozemelska zagotovila Jugoslaviji in problem njihove recepcije in percepcije na jugoslovanski strani*. Doktorska disertacija. Ljubljana 1999; isti, *Istrsko vprašanje : iz zgodovine slovensko-hrvaške razmejitve v Istri*. Ljubljana 2002 in druga bibliografija.

¹⁰⁰ Kot v opombi 56 in 58.

¹⁰¹ Leopoldina Plut-Pregelj, Aleš Gabrič, Božo Repe: *The repluralization of Slovenia in the 1980s : new revelations from archival records*. The Donald W. Treadgold Papers, No. 24. Seattle, University of Washington 2000; Božo Repe: *Obračun s Perspektivami*. Ljubljana 1990; isti, "Liberalizem" v Sloveniji. V: *Borec*, 44, 1992, št. 9-10; isti, *Slovenci v osemdesetih letih*. Ljubljana 2001; isti, *Jutri je nov dan : Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana 2002.

¹⁰² *Temna stran meseca : kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945-1990 : zbornik člankov in dokumentov* (ur. Drago Jančar), Ljubljana 1998.

priprave na osamosvojitve Slovenije,¹⁰³ delo Demosove vlade v letih 1990-1992¹⁰⁴ in mednarodni vidik dogodkov leta 1991.¹⁰⁵ Arhiv Slovenije pa je priredil razstavo, ki je s kontekstom in naslovom "Od sanj do resničnosti" nekoliko pretiravala v zanosu, da je bila slovenska samostojna država plod tisočletnih sanj.¹⁰⁶

Slabostim enostranske interpretacije in podleganju mitološkim elementom prej zapadejo sintetični pregledi kot pa podrobne monografske obdelave določenih problemov. Prvi sintetični pregled slovenske nacionalne politike, napisan po razpadu Jugoslavije je napisal Janko Prunk že leta 1992 (Slovenski narodni vzpon).¹⁰⁷ Kljub nekoliko zavajajočemu naslovu ne predstavlja nacionalne zgodovine kot premočrtno pot k samostojni državi, temveč upošteva vrsto naključij in močnejših zunanjih pritiskov, ki so v dveh stoletjih postopoma pripeljali do nje. Drug tak pregled je napisal Jože Pirjevec najprej v italijanščini. Slovenski prevod s preprostim naslovom Jugoslavija 1918-1992 : Nastanek, razvoj ter razpad Karađordjevićeve in Titove Jugoslavije je izšel leta 1995. Eden redkih poskusov v slovenski historiografiji, ki se ukvarja z večjo problematiko, kot je Slovenija, je šel v svoji jugoslovanski perspektivi tako daleč, da je tako rekoč prezrl vlogo Slovencev v skupni državi.¹⁰⁸ Nov svež pristop je ubrala založba Nova revija, ki je okrog projekta Slovenska kronika 20. stoletja (1995, 1996) zbrala vrsto mlajših zgodovinarjev in s krajšimi zgodbami najrazličnejših segmentov življenja (po)ustvarila zanimivo in berljivo podobo te epohe. Obstaja še vrsta manjših sintetičnih preglednih poskusov slovenske preteklosti, ki pa v interpretativnem pogledu za ta pregled niso pomembni in zanimivi. Velik prispevek k novi podobi slovenske preteklosti s posameznimi, tudi povsem na novo obdelanimi gesli pomeni 16 zvezkov Enciklopedije Slovenije (1987-2002).

Novo metode in reflektiran pristop k historičnemu preučevanju 20. stoletja, kljub mnogim novostim, še vedno niso nekaj samoumevnega in splošno razširjenega, a se zlasti z menjavo generacij uspešno uveljavljajo. Kljub temu, niti v stari narativni maniri, niso narejene temeljne obdelave politične zgodovine jugoslovanskega obdobja. Še nobena pomembna politična stranka ni monografsko obde-

¹⁰³ Slovenska osamosvojitve 1991 : pričevanja in analize, simpozij - Brežice, 21.-22. junij 2001 (ur. Jurij Perovšek idr.), Ljubljana 2002.

¹⁰⁴ Časopis za zgodovino in narodopisje, 37, 2001, št. 3-4 - Demosov zbornik.

¹⁰⁵ Acta Histriae, 11, 2003, št. 1 Mednarodna znanstvena konferenca "Dan prej" in odhod zadnjega vojaka JLA z ozemlja republike Slovenije : ob deseti obletnici samostojnosti Republike Slovenije, Koper 25.-26. oktober 2001 (ur. Alenka Obid, Egon Pelikan).

¹⁰⁶ Od sanj do resničnosti : razvoj slovenske državnosti : razstava, Ljubljana, 24. maj- 25. junij 2001, (ur. France M. Dolinar). Ta kontekst in politično rabo izsledkov zgodovinskega je posebej kritizirala Marta Verginella v svojem pregledu za italijansko strokovno publiko *Uso della storia nella Sonderweg slovena*, *Storica*, 19, Anno VII, 2001, str. 97.

¹⁰⁷ Janko Prunk: Slovenski narodni vzpon : narodna politika 1768-1992. Ljubljana 1992.

¹⁰⁸ Zdi se, da je Jože Pirjevec podlegel zlasti široko uveljavljeni perspektivi zahodnega zgodovinskega, ki je dolgo časa videlo temeljni problem obeh jugoslovanskih držav predvsem kot srbsko hrvaški antagonizem. Ta pogled se zadnja leta počasi spreminja, a slovenska vloga v Jugoslaviji kljub temu ostaja bolj ali manj prezrta. Pirjevec je pri svojem pregledu in pogledu zamudil priložnost, da bi kot poznavalec slovenske zgodovine v Jugoslaviji to redukcijo nekoliko uravnotežil. Nekateri slovenski zgodovinarji vidimo vlogo slovenskega dela države vendarle dovolj pomembno, da je država razpadla šele potem, ko je zmanjkalo slovenskega (ne hrvaškega ali srbskega) interesa zanjo. Ravno tako je bila vloga najpomembnejših slovenskih politikov v Beogradu občutno večja, kot bi to lahko sugeriralo število slovenskih volilcev ali celo moč slovenskega gospodarstva.

lana (SLS, JDS, SDS, KPJ/KPS, ZKS...), ravno tako še nobena pomembna politična osebnost (Korošec, Žerjav, Kramer, Kardelj...). Manjkajo analize socialne strukture strankarskega članstva oziroma volivcev ipd. Še vedno je slovensko zgodovino pisje zelo osredotočeno na poudarjanje svoje posebnosti (samobitnosti), v pomanjkanju državnosti išče vse mogoče elemente politične samostojnosti. Ukvarja se v veliki večini raziskav samo s slovenskimi temami ali je omejeno na prostor slovenske poselitve. Izjeme le potrjujejo pravilo. Imamo sicer že nekaj primerjalnih poskusov, a mnogo premalo. Pomembni so skupni projekti o medsebojnih odnosih v 20. stoletju z Italijani¹⁰⁹ in Avstrijci.¹¹⁰ Narejenih je nekaj poskusov o medsebojnih odnosih z Makedonci in Hrvati.¹¹¹ Vera Kržišnik Bukič vodi dolgoročen projekt Slovenci v Jugoslaviji zunaj Slovenije in drugih narodov in narodnosti iz Jugoslavije v Sloveniji. Izšel je že zbornik o Slovencih v Hrvaški.¹¹² V političnem zanosu zadnjega desetletja so bili zlasti v začetku devetdesetih let dostikrat enostransko poudarjeni negativni učinki življenja v jugoslovanski skupnosti. Zgodovinarji sami večkrat uporabljajo rezultate svojega dela v političnem kontekstu. Kritična obravnava zgodovino pisja dostikrat ne ločuje dovolj med politično publicistiko in profesionalnim zgodovino pisjem, kar otežuje razpravo o interpretativnih dilemah bližnje preteklosti. Prav tako onemogoča ploden dialog ostra kritika npr. "revizionizma" na eni strani ali obrambe interpretativne kontinuitete na drugi. To posebno velja za probleme v zvezi z drugo svetovno vojno. Ne poznamo prave kritike; recenzira se največkrat le prijatelju ali pa, negativno, nekomu, ki ti ni všeč. Skoraj vsaka strokovna polemika se hitro izrodi v osebne žalitve, k čemur nedvomno prispeva to, da se spričo majhnega števila in prostora skoraj vsi medsebojno osebno poznamo. Še vedno je prisoten strah in previdnost pri ocenjevanju dogodkov, procesov, predvsem pa osebnosti. Zelo je opazna obsedenost s faktografijo in navidezno objektivnostjo, ki naj bi jo njeno golo navajanje prinašalo. Zato je na drugi strani občutno pomanjkanje smeješih sodb in ocen vloge posameznih zgodovinskih dejavnikov in dogodkov. Obrtniška pravila pisanja o problemih 20. stoletja, tako kot npr. za starejša obdobja, niso izdelana, še manj uveljavljena. Kakovost člankov, razprav in monografij zato zelo niha. Redkim zgodovinarjem za to obdobje se zdi potrebno pojasniti osnovne principe metode svojega dela in s tem dodatno utemeljiti rezultate raziskave. Celu navajanje virov informacij je včasih namenoma ta-

¹⁰⁹ Slovensko-italijanski odnosi 1880-1956 : poročilo slovensko-italijanske komisije (ur. Milica Kacin Wohinz, Nevenka Troha). Ljubljana 2001. Delo 14-članske komisije na pisanju in usklajevanju skupnega besedila je potekalo zelo zapleteno in počasi od leta 1993 do 2000.

¹¹⁰ Skupna slovensko-avstrijska komisija zgodovinarjev in pravnikov je začela delati jeseni 2001 in naj bi v dveh letih, za razliko od slovensko-italijanske, samo s strokovnjaki z obeh strani posebej obdelala okrog 15 različnih časovno tematskih sklopov medsebojnih odnosov v 20. stoletju. Dva dvojezična zbornika besedil, posebej s slovenske in z avstrijske strani, sta jeseni 2004 v končni redakciji oziroma v tisku. Slovenski zbornik Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju je izšel novembra 2004.

¹¹¹ Slovenci in Makedonci v Jugoslaviji. Ljubljana, Skopje 1999; Aleksandra Berberih-Slana: Slovensko-hrvaški stiki od 1918 do 1926. Doktorska disertacija. Lenart 2003.

¹¹² Slovenci v Hrvaški : zbornik skupine avtorjev : (Projekt Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije, knj. 1). Ljubljana 1995; Vera Kržišnik-Bukić: O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921-1991. V: Razprave in gradivo - Inštitut za narodnostna vprašanja, 26-27, 1992, str. 172-199; ista, Slovenci v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni gori ter Makedoniji med preteklostjo in sedanostjo. V: Traditiones. - Inštitut za slovensko narodopisje, 32, 2003, št. 2, str. 117-135.

ko nedefinirano, da bi bilo njihovo preverjanje zelo zapleteno in dolgotrajno. Upoštevanje starejše literature o določenem problemu je iz najrazličnejših vzrokov (prevladujejo ideološki) večkrat razumljeno kot ovira ali nepomembna malenkost namesto kot predpogoj verodostojnosti svojega dela.

Kljub velikim pomanjkljivostim lahko rečem, da slovenska historiografska produkcija v zadnjih letih vztrajno narašča v kvantitativnem in v kvalitativnem pogledu. O ugotovitvah Ulfa Brunnbauerja glede pomanjkljivosti vzhodnoevropskega zgodovino pisja po padcu komunizma je, kljub temu, da v splošnem držijo, za slovensko zgodovino pisje treba reči, da so vendarle malo pregrobo. Raziskave zamolčanih plati komunistične represije in zločinov ne moremo označiti za preprosto demonizacijo komunistične preteklosti. Novi, bistveno bolj uravnoteženi pogledi na (predvsem politična) dogajanja med drugo svetovno vojno in po njej imajo gotovo prednost pred recimo raziskavami vsakdanjega življenja, preskrbe, strukture oblasti in njenega delovanja na nižjih ravneh v različnih obdobjih realnega socializma ipd. Prav tako pa od zgodovino pisja ne bi smeli pričakovati njegovega ponovnega neposrednega političnega angažmaja v smislu prizadevanj "za spravo med storilci in žrtvami".¹¹³ Sam vidim glavne pomanjkljivosti aktualne slovenske historiografije o 20. stoletju bolj v tistem, česar nismo naredili, kot tam, kjer je včasih narejeno nekoliko slabše, pristransko ali pomanjkljivo.

Ervin Dolenc

SLOVENE HISTORIOGRAPHY OF THE 1918-1991 PERIOD AFTER THE DISINTEGRATION
OF YUGOSLAVIA

S u m m a r y

Before 1991, Slovene historiography on the Yugoslav period was neither extensive nor wide. In 1991, when the joint state started to disintegrate, there were some fifteen historiographers at the research institutions in Slovenia who were primarily concerned with the Yugoslav period of the Slovene history, especially with the Second World War in Slovenia. Today, there are around thirty of us. A considerable number from the generation of historiographers who were established in 1991 have already been replaced. The field of research, which used to be very much limited to political history, at times, social history and, in the case of war, also military history, has expanded. Already in the second half of the 1980's, several predominantly young historiographers, influenced by modern social and anthropological approaches from western European and American historiography, began a new type of research. Another group of young historiographers started a new, ideologically relaxed analysis of politically and nationally sensitive issues. This resulted in the publication in the 1990's of a series of monographs and papers which, apart from political questions, gave equal consideration to economic issues, cultural history, daily life, history of ideas as well as historiography itself and its theory. As well as focusing on the most important political events, historiographers started to give attention to marginal and even abnormal or eccentric phenomena. A gradual transition from the classical study of closed historical periods to a more problem solving oriented research, comparative studies and the research of specific segments of historical processes in longer time periods was noticeable. Today, individual historiographers avail of the considerable advantage of mastering at least two areas of expertise. Whereas previously, topics and research methodology were separate among social sciences, nowadays there is the tendency towards complementary interdisciplinary mingling. Generally, it can be said that, although the new topics and methodological approaches have become well established in historical research, the old ones are not to be disposed of, and "good old positivism" with its critical approach to sources, its analysis and synthesis, is still widely used (unfortunately, the merely descriptive

¹¹³ Ulf Brunnbauer: *Kontinuitete in spremembe : Aktualni trendi v zgodovino pisju Jugovzhodne Evrope*. V: *Zgodovinski časopis*, 57, 2003, št. 3-4, str. 445-446.

type can still be encountered) and that both research methods are in most cases harmonious and complementary.

The greatest reinterpretations of this period in the 1990's occurred in political history. Looking broadly at the novelties in the Slovene historiography of the period between the two world wars, it can be concluded that the understanding of the first Yugoslav state has not changed radically, that it has deepened in many ways and that the relaxation from communist ideology led to a more balanced assessment, especially in political, economic and, partly, cultural history. The greatest and, for the wider public, most disturbing reinterpretations occurred in the study and writings about the Second World War in Slovenia. The studies of political history after the year 1945, so to speak, only began in the 1990's. A relatively well studied period so far is that up to the mid 1950's.